

ОТ РЕАЛНОСТТА КЪМ ОБРАЗЕЦА: БИОГРАФИЧНИЯТ ОБРАЗ НА БОТЕВ В ПРОЧИТА НА ЗАИМОВ

Иван Русков

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

FROM REALITY TO A ROLE MODEL: THE BIOGRAPHICAL IMAGE OF BOTEV IN ZAIMOV'S INTERPRETATION

Ivan Ruskov

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The article discusses Stoyan Zaimov's criticism about Hristo Botev's image created by Zahari Stoyanov. In his biography the protagonist does not emerge as a role model because scandalous moments of his life have been revealed. While mixing the real personality with the lyrical hero, the critic insists that Botev's poetry contains his „good image“ that could be a role model for the upbringing of the future generations.

Key words: paragon Hristo Botev, biographical protagonist, spiritual image

В предговора към III книжка на „Миналото“ (1887) Заимов формулира началата на своето писане: белетристиката може да бъде история, не преставайки да бъде белетристика, а историята може да бъде белетристика, не преставайки да бъде история (Заимов 1887: [3]). След тази ефектна формулировка той приписва на белетристиката широта, пространност, „разтегнатост“, а на историята – краткост и стремеж към вярност на фактите. Заимов е опитал да създаде увлекателни текстове за лица и събития от миналото, но не успява да постигне необходимия баланс между факт и фикция. И в критиката си на Захарий-Стояновите текстове той открива комбиниране на история и белетристика, като намира това за уместно, както е видно от прочита му на „Христо Ботйов. Опит за биография“, познат в две публикации. Най-напред текстът е отпечатан в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ (1, 1889), писан още докато Захарий Стоянов е жив, ако съдим от съдържанието му. Втората публикация е под буква

„В“ в книгата му „Миналото. Етюди върху записките на Захари Стоянов“ (1895), т. е. като трета част от книгата, първите две от която са за том първи и втори от „Записките“. На разликите в двете публикации на критиката му тук не се спирам. Уточнявам единствено това, че под *записки* Заимов разбира написаното от Захарий Стоянов по-общо, а не само „Записки по българските въстания“.

Като цяло Заимов подкрепя документалната част на биографията. По-важен от литературноисторическа гледна точка е водоразделът, който той определя: „До тук [до края на глава II] биографическият опит има, по форма и съдържание, характера на историко-биографически записки, а от тук нататък той се обръща в прекрасен исторически роман, главният герой на който е Христо *Ботев*“ (Заимов 1895: 180)¹.

Оттук насетне най-честото жанрово определение е роман: исторически роман, политически роман (с. 181); прекрасен исторически роман (с. 182, 195); биографическо-исторически роман (с. 195). Заимов е възхитен от разказваческата дарба на З. Стоянов, от една страна, и от представените събития в последните четири глави, от друга.

Биографиите на видни представители от различни области на изкуството, науката и философията се използват от Заимов за непрестанен паралел с биографията на Ботев. Залогът тук е многопосочен: не без чувство за превъзходство критикът изтъква, че така се стреми да компенсира научната неподготвеност на биографа. От друга страна, следва основния си аналитичен подход – с успоредици да проследява доколко частни характеристики на една личност кореспондират с белези на типично или извънредно, присъщи на общоизвестни имена. От трета страна, се дооткроява нестандартността на Ботев преди всичко в посока на неговия авантюризъм и чак след това в посока на неговото поетическо умение, но не като съдържание (тук Ботев според Заимов е неоригинален, вторичен, защото другиму принадлежат идеите, които изповядва), а като форма. Това важи за цялото му творчество. Вторичен, но видян посред „звездни имена“, сам „звезден“ с отделни свои качества, които стават още по-ценни, след като са били проявявани и от парадигматични имена в културната история на човечеството, Ботев се чете нееднозначно.

Заимов посочва христоматийни страници, създадени от Захарий Стоянов, и такива, които трябва да се създадат по редове на Захарий Стоянов. Зададен е модел на своеобразен каталог на непреходното из-

---

¹ При цитиране запазвам особеностите на авторовото писане.

куство. В него вече има образци, създадени от майсторската ръка на биографа, но проектът е „отворен“ за продължение: неговото ядро се извежда от биографията, превърната в хипотекстуална мрежа от конструкции, чието пресъздаване е задача за следходни творци от различни изкуства.

Най-голямо значение в „каталога“ се придава на превземането на „Радецки“ и дебаркирането на козлодуйския бряг. Преди анализа си на частите от тази глава Заимов пише, че преминаването на четата по такъв чудесен начин *„може да се отнесе смело в областта на поезията, а не в студените страници на историческите дати и факти“* (Заимов 1889: 237; 1895: 180)². Заимов, който на много места в „етюдите“ си поставя приоритет върху историческата обективност, поради което прави бележки на Захарий Стоянов за недостатъчното му хладнокръвие в текстовете, този път чете историята като „студена“. Какво заслужава събитието чудо? – заслужава *„един прекрасен исторически роман, защото в нравствената основа на този бунтовническа авантюра лежат елементите на политическия роман с всевъзможните негови „завязки и развязки“* (1889: 237; 1895: 181). Историкът само би се удивил на дързостта, а после ще се изсмее над героите, които помислили, че морето е до колене. Но поетът, било живописец, музикант, романист или „певец стихотворец“, след като се удиви на авантюрата, „ще „полети на всех парусах“ в областта на творчеството си“.

Критикът поставя два акцента в думите си – изкуството ще създаде нагледност и музикалност: видът на бунтовническата картина ще бъде нарисуван в „живи образи“, „в музикална хармония“ ще се изрази тържественото настроение на бунтовниците, превзели австрийския параход (1889: 238; 1895: 181). Заимов по свой начин защитава идеята, че поезията (изкуството) е нещо повече от историята. Не можем да му припишем схващания в духа на Аристотел, че поезията е по-философска от историята и че говори най-вече за общото (нещата, които някой върши по вероятност и по необходимост), а историята – за единичното. Но на практика той иска от единичното събитие (факт в историята, в действителния живот) да се създаде изкуство, а не просто правдоподобен разказ за това, което Ботев е направил или преживял.

Според критика поезията по-добре ще улови духа на поета и многостранността на случилото се. В този смисъл поезията би придала и „по-философско“ съдържание на събитието. Накрая критикът за-

² По-нататък при цитиране изпускам името на Заимов, оставям само годината и страницата – И. Р.

почва да смесва понятията, защото се опитва да види не как поезията ще представи събитието, а как то се превръща в поетическо, доколкото се оказва породено от душата на поет. В този смисъл бунтовническото събитие е поетическо събитие. Цитирам:

Като наблюдавате над поетическата душа на Ботева и следите за хода на бунтовническата авантюра, която той командуваше, струва ви се, че тази поетическа авантюра е плод на поетическия му гений, който преди три години обяви на българския свят, че ще намери гроба си в редовете на борбата (Молитва).

Заимов само призовава поезията, не би искал обаче да се забрави, че воденият от него Врачански окръг е дал средствата за въоръжаване на четата, и затова едновременно извисява стореното от Ботев, дава му ново измерение, пресрещащо историческа реалност и поетическа душа, но в същото време напомня, че това ново единство е израз и на неща, невидими в самото събитие:

За оногози, който не знае на какви средства се е въоръжила четата, кой за първ път е дал плана за изнасилванието на един от австрийските параходи – за оногова бунтовно-поетическата авантюра е неразделна от бунтовническо-поетическата душа³ на Ботева. (Заимов 1895: 181)

В този контекст е обяснимо защо документите от I отдел на тази глава са преценени като услуга за историята и почти никаква за биографията, тъй като се очаква доминанта да бъде „поезията“. Затова пък II отдел е наречен „прекрасен исторически роман“. Към антологичните страници в контраст с възхитата от „чудото“ с „Радецки“ е наредена сцената на сбогуването на Ботев с майка му, жена му и дъщеря му: „Тези страници от биографическия опит в художествено отношение заслужават да бъдат поместени във всеки сборник от художествени произведения“ (1889: 240; 1895: 184). „Поезията“ е изместила хладната история, създала е „стоплящите страници“, канонизирани от Заимов. И ако сбогуването е в микротериторията на дома, завладяването на „Радецки“ е в макрокосмоса на историята. Цитирам изцяло този абзац от „канона“ по Заимов:

Изнасилванието на **Радецки** от българските възстанници е едно от най-ефектните събития във всеобщата история на всевъзможните възстания; а описанието на ефектния подвиг от Зах. Стоянов е едно от най-

---

³ Подчертаното в цитираните пасажии е от мен – И. Р.

художественните описания в цялата българска книжнина. Тези страници от биографическия опит имат най-голямо бъдеще пред грядущите поколения на свободна България... Те нравствено ще сгреят бъдещите български поети-живописци, поети-стихотворци, поети-музиканти и поети-драматурзи... (1889: 242; 1895: 186).

Заимов отделя събитие от образ на събитие, но в дадения случай оценката и за двете е изключително висока: събитието е безпрецедентен образец, написаното е сред антологичните страници в литературата ни. С думата *поет*, както се вижда от цитата, той бележи специално качество на артиста: не е достатъчно просто да бъдеш живописец, музикант и т. н. В тези редове Заимов говори за легендарно събитие от новата история, за вече случилия се поет българин, герой на превземането на парахода, и за поета биограф, представил превземането на парахода. Говори за страници, залог за бъдещата самоличност на поколенията и духовно огнище на бъдещите *поети* в специалния смисъл на тази дума. Скрито е дадена оценката, че въпросните страници са мяра за изкуство (образец), но и стимул да се създава изкуство: като в тях, от една страна, но и за представения сюжет в тях – за поетикобунтовническата авантюра като текстопораждаща, от друга.

Сред най-главните и най-интригуващите въпроси, които Заимов поставя, е въпросът **какъв си представяме Ботев, когато четем произведенията му**, има се предвид преди всичко поезията, и какъв, когато четем биографията му. В толкова просто изглеждащия въпрос се крие клопка. Казано с друг език, с първата част на въпроса сякаш се пита за образа на автора Ботев, изведен от текстовете му. Но Заимов не пита какъв си представяме автора, а какъв е Ботев според тази представа. А той лично познава Ботев и многократно подчертава какъв е бил Ботев в реалността не само като поет. Дори „за момент“ да забравим, че критикът познава Ботев, с въпроса си той не пита за имплицитния образ на автора, който си съставяме при четене на текста, а за по-сложно единство, в което имплицитният автор и експлицитният герой в текстовете се препокриват и съставят цялостната представа за човека Ботев. „Такъв е портретът на Ботева, когато четеш неговата бунтовническа поезия“ – заключава Заимов, убеден, че е изяснил въпроса си, като ни запознава със собствената си представа за Ботев, получена от четенето (1889: 254; 1895: 199). Ще приведа най-важните критически „щрихи“, за да видим елементите от съставения чрез прочита на поезията портрет на Ботев: като четеш текстовете му, „представяваш си го Хала, която с един размах крепости събаря, с един поглед империи разрушава, а думата му? О, думата му врата / дупка

отваря, даже в най-грубото сърдце на най-закоренелите егоисти! А фразата му? О, фразата му е вулкан, извергающ гореща лава, растопен свинец и дъжд от гореща пепел“. Бедна е Ботевата алхимична метафора, позната ни от писмо до Драсов, в което жестово той се пита къде е Раковски, за да обърнат всичкото хорско злато на желязо. Не е изключено и това писмо да се има предвид от Заимов, който заключава, че при четене на Ботеви творби и замисляне „върху умствения образ на поета-революционер“ във въображението израства „един от гигантите поети-революционери, принадлежащи на цялото човечество“ (1895: 198 / 1889: 254). Гигантът поет революционер е една от конкретизациите на метафората за Халата. Втората обхваща бунтовническата дейност: Ботев е наречен „един от българските великани бунтовници“, които казали „свобода или смърт“ и забили тази фраза „като че ли с гвоздей“ в „сърдцето на епохата“, начало на българското политическо възраждане (1895: 198 – 199; 1889: 254).

Вече не е нужно да се питаме кой ще загуби в съпоставката на създадените образи – естествено, това е Захарий Стоянов като биограф на Ботев. Заимов не е единственият, пренебрегващ в анализа си функционално-семантичните доминанти в структурата на биографията: това, че тя е изградена и посредством текстове на Ботев⁴ – стихотворения, писма, публицистика, означава, че словото на „халата“ съизгражда биографията, въпреки че в нея някои Ботеви творби са цитирани частично, други липсват. Не се задава въпросът как са комбинирани различните видове текст, как въздействат Халата и биографичният му образ – най-общо казано, успоредно или в конфликт помежду си. Всеки текст за Ботев ще поражда друг ефект спрямо текст от Ботев, но тази подразбираща се разлика не занимава Заимов. Вместо това той пита **какъв е Ботев според думите на биографа**, и установява радикална разлика:

А когато слушаш неговата биография, излязла изпод перото на Зах. Стоянов [...], то *халата*, поет-бунтовник, изведнъж губи очарователната си осанка и образ: из въображението ти исфирява образът на *халата*, и неговото място застъпва образът на един опасен авантюрист, от типът на обикновенните букурещки вагабонти вроде *Нико Джорджеско* (1889: 254; 1895: 199).

---

⁴ Както е известно от предговора към биографията, З. Стоянов иска да приложи в нея и съчиненията на Ботев, но тъй като тя става голяма, го прави в редактираните от него „Съчинения на Христо Ботйов“ (1888, на корицата 1889), в чийто предговор разяснява кое е променило първоначалното му намерение.

Първата част на твърдението се препокрива с импресионистично създадения образ от критика, приравняващ автора с героя на поетическите творби. Но втората част приравнява авантюрист и вагабонт. Причината за това е преди всичко героят румънец. Неслучайно в своите съпоставки между Ботев и други авантюристи Заимов търси имена от Западна Европа, сред които най-много му допада Русо. Показателно е, че когато Бурмов цитира редове от текста на Заимов и ги включва сред други спомени и текстове за Ботев, той избира единствено паралела с граф Сен-Симон, но не с Русо или Песталоци, защото паралелите с последните двама са свързани с непризнати за правомерни от Бурмов и други историци факти от живота на Ботев било в балтата край Дунав, било в Задунаевка. Сега става доста по-ясно защо критикът Заимов настоява в предходните си страници да има такива паралели. Не можеш да наречеш Русо „вагабонт“, но един румънец, при това никому неизвестен със своите „изповеди“ пред чуждите каси с богатства – може⁵. Как обаче Заимов обяснява провала на Захарий Стоянов, защо „халата“ е станала (като) вагабонт? Причината е в това, че биографът е *„извадил пред очите на читателите непраните ризи, скъсаните гащи, босите крака и гладния стомах“* на жертвалия се геройски за милото си отечество. А какво е трябвало да направи? *„Ботев трябва да се представи на грядущите поколения в такъв образ, в какъвто го представляват неговите творения, а не в образа на браилски-шайкаджия-комунар“*. Захарий Стоянов е предвидил подобна реакция и предупреждава, че героят му не се побира в аршина на хрисимите търговци, че той сам за себе си е мяра и т. н., но също така твърди, че не иска да пропуска факти (а той ги смята за факти) от каквото и да било естество, за които му е разказано от някого. В този пункт двамата поборници – единият в ролята на биограф, другият – на критик, се разминават категорично. Заимов мисли за грядущите поколения – такъв образ на практика създава проблем с примера, проблем с идеята за съзидание, базирана на мярата образец. Критикът е в сложна дилема, както се вижда сякаш от неволно изтръгналото се из-

⁵ Като герой във вълшебна приказка румънецът се справя с трудната задача да познае коя от касите на търговеца е пълна с пари: „Георгеско решил задачата. С малко фенерче в ръка, като биволско око, той отивал при всяка каса, която чукал с пръстите си, като кога се опитват узрели дини. „Тая е тя“ – казал той и дружината се налепила около показаната виновница, която като легнала на земята, червата ѝ се обадили със своя нежен глас и вдъхнали сила и живот на борците“ (Стоянов 1983 II: 392). И от педагогиката е известно, че с нежен глас се добиват по-добри резултати във всяко начинание.

под перото му изречение: „Да, биографът с факти и документи, вярно е очертал живота на Ботева...“ (1895: 199).

Разказано е вярно, с факти и документи – но с тях са извадени „на пазар“ най-лошите страни от „*житие-битието*“. Икономическата метафора ясно показва, че такъв Ботев е девалвирала стойност. Но кому се предлага на пазара такава „стока“ – отново на грядущето поколение, което вижда изправен пред лицето си „един опасен авантюрист, да не кажем *прост вагабонтин*“. Аргументацията на критика е подкрепена от следното изречение, показателно за колебанията между това какъв е някой и какъв трябва да бъде, за да е удобен за икономиката на употребите.

В действителност Ботев беше авантюрист, каквито са били: Байрон, Пушкин, Лермонтов, Жан-Жак Руссо, Мицкевич, Али-Суави ефенди, и пр., поети, революционери и политически деятели, превратаджии, но не е такъв върл авантюрист-вагабонтин, какъвто излиза из под перото на биографа си (ЕХБ: 199; Сб: 255).

Следователно според Заимов е нарушена мярата за авантюризъм: веднъж посоката на нарушената мяра създава образа на „опасен авантюрист“, приравним с обикновеността на „прост вагабонтин“, втория път авантюристът Ботев е положен в представителен ред от имена, но екстремното в образа му изобилства – станал е „върл“, несъразмерен в средите на авантюристите, затова в речника на критика понятията авантюрист и вагабонт преливат в общото название „авантюрист-вагабонт“.

В точката на най-ниското падение на Ботевия образ, създаден от биографа, критикът отхвърля идеята Захарий Стоянов нарочно да е направил героя си вагабонт. Защо тогава се е получило нежеланото от автора, защо не е постигнал целта си да представи Ботев като великан? С този въпрос Заимов навлиза в най-интересните си, струва ми се, разяснения за почерка на Захарий Стоянов.

Първа причина – Захарий Стоянов се е стремил повече да представи всевъзможните удивителни разкази за живота на Ботев, а по-малко е размишлявал върху интелектуалния и нравствения ръст на поета, „отпечатани“ в поетическите му творения.

Втора причина – като художник писател Захарий Стоянов цени повече фигурата на речта, отколкото честта на героя си. Дали в конкретния случай прави това съзнателно, или не, е трудно да се прецени, защото поначало такъв е цялостният му почерк, но за да илюстрира

изкусеността на биографа от фигурите, Заимов сам, и то за пореден път, прибегва до фигури:

за сполучливата фигура, която е кацнала върху перото му, с молба да я отбележи той, биографа, е готов да детерминира върху факта, да оскърби героя си, от колкото да пропъди фигурата-нахалка, която зорлен се натрапва на перото му (ЕХБ: 199; с незн. разл. Сб: 255).

Фигурите на критика срещу фигурите на биографа: за вторите трябва да гадаем, тъй като, за съжаление, не е даден поне един пример за тези „молителки“ и „нахалки“, покорили перото на биографа, заради прелестта на които той „е готов да детерминира върху факта“, казано с учения език в стил д-р Кръстев, зорлен натрапван ни от Заимов. Ако правилно схващам казаното, Захарий Стоянов детерминира смисъла на факта, подчинявайки го, както добре е казано в отпадналия от етюдите откъс от горния цитат, на фигура от живописната си реч. С други думи, фигуративният език предопределя възприемането на фактите, защото повече или по-малко е, ако не самоцелен, то поне извеждащ пред очи онова, което не е в синхрон с представата за Ботев, снета в неговата поезия. Ако направим извод чрез фигурите на критика, ще се окаже, че личността на „халата“ губи от детерминацията на личността, дело на „нахалката“ в биографията. Защото, ако не губи, няма място за тревога: има поезия на Ботев, има биография за Ботев, в която има и поезия на Ботев – остава благоразумният читател да си избере допадащия му образ. В какво се крие опасността тогава? Крие се в самата възможност за друг образ, несъвпадащ с поетическия, чиято детерминация не само у Заимов се произвежда с помощта на хиперболи за величавото. Недопускането на друг образ (на други образи) означава, че култът към героя трябва да бъде монолитен, фиксиран върху позитивни физически и духовни черти. Той е генератор на нови и нови изблици на живот, семето на величавото, което пребъдва. Заимов чудесно е изразил представата за чудесния образ, а мнозина след него, ако не дословно, най-малкото по смисъл повтарят думите му, независимо дали и те като него приравняват реалната личност на Ботев с най-позитивните черти на героите от поезията му. Каквато и биография да се напише, тя ще създаде само образ на даден човек, но колкото и лишена от фигури да е тя, не би могла да създаде образа от поезията, още по-малко е възможно този образ да съвпада с поетическия образ или пък да „съвпада“ с реалната личност, т. е. да създаде нейно „копие“.

Критикът обаче има рецепта за истински биографичен образ. Той се получава, когато към критериите за биография (вероятно трябва да разбираме житеописание в определен порядък) се включи и критерият на анализа („критериумът на анализа“), с който се измерват „творческите способности на поетите-художници“. Акцентът е недвусмислен – отново мярата за Ботев се извежда откъм творчеството му. Биографът обаче не е направил това, но ако бе го направил, „то образът на Ботева щеше да излезе такъв чист и обаятелен, при това осветлен с ореолът на творчеството, какъвто е желал да го представи биографът му, и какъвто си е в същност Ботев“ (1889: 255; 1895: 199). С тези думи е легитимирано желанието на биографа, но е порицано неумението му. Да сравним сега думите на критика. От една страна, той твърди: „В действителност Ботев беше авантюрист, каквито са били“ – изреждат се имена от Байрон до Али Суави. От друга страна, няколко реда по-долу се твърди обратното: при спазване на определени критерии образът на Ботев щял да излезе „такъв чист и обаятелен [...] какъвто си е в същност Ботев“. Какво пропуснах в скобите, е ясно – ореола. Същинският Ботев трябва да се създава с ореол. Откъде може да дойде този ореол, щом в живота си е бил авантюрист, па макар и не „върл“ – ореолът може да дойде от творчеството. Дали наистина биографът не е знаел как да си набави този ореол, или не е искал героят му да бъде с така изрисувания ореол на светец, мисля, знае всеки, който е чел биографията.

Избрал ъгъла, от който да чете биографията на З. Стоянов като разминаваща се със замисъла на биографа относно висотата на героя, Заимов продължава да търси причината за това. Изоставяйки проблема с фигуративния език, критикът предлага нов ключ, отключващ „вратата на въпроса“ защо Ботевият образ се разминава със замисъла на биографа. Според мен това е най-оригиналният ключ, предлаган от Заимов. С него се изразява третата причина за неуспеха с Ботевия образ. Не мога да посоча пътищата, по които се е домогнал до него. Ключът е отглас от противопоставянето на естетически категории като възвишено и безобразно и термина на Карл Розенкранц „негативно прекрасно“. У Заимов се появяват термините „положително прекрасно“ и „отрицателно прекрасно“, с които теорията на словесната естетика определя два типа писатели художници. Гогол, Каравелов и Захарий Стоянов са причислени към втората група. Като ученик на Каравелов, Захарий Стоянов „рисува вярно и живо лошите страни“ на обществото и на отделните лица. Вметнато е (схващам, че се отнася до Каравелов), че „по жилка“ е хуморист, карикатурист, но трябва да

разбираме, че същото качество е „наследил“ и ученикът. Портретите карикатури, сътворени от Гогол, са прекрасни в смисъл на отрицателно прекрасни, но картините му за природата са прекрасни в смисъл на положително прекрасни. „Същото е и с Л. Каравелов, същото е и с неговия последовател Зах. Стоянов.“ В резултат на посочените особености Захарий Стоянов е неподражаем, когато иронизира обществото, тълпата, отделното лице; недосегаем е, когато рисува картини от природата като панорама и случки от живота като сцени. Безсилен е, когато иска да представи „вътрешния портрет на обществото или частната личност във вид на *положително-прекрасен* образ“. Затова не е успял да представи Ботев такъв, какъвто е искал. Вината, както се казва, не е негова в смисъл на нарочно намерение, а на учителя и творческата му природа (1895: 200; 1889: 255). Доколкото схващам от контекста, макар да е прекрасен, отрицателно прекрасният образ на Ботев, от една страна, е невярно създаден, защото по мярата на Заимов за действителен образ (а тя е създаденият от Ботев образ на себе си в поезията) Ботевият образ е положително прекрасен, а от друга страна, създаденият отрицателно прекрасен образ е неподходящ за образец, не е добра мяра за възпитание на поколенията, не е капитал за символни употреби.

Следва теза, която е и графично откроена:

Ботев принадлежи на **миналото**, а не на **сегашното**; следователно не трябва да се изнася и туря на партизанския пазар, гдето разни шарлатанни патриоти / шарлатани-партизани препускат в кариер своите шарлатански колесници. Ботев, като идеал / като ръководящ идеал на грядущите поколения, не трябва да се смесва със съвременните партизански мръсотии, които нищо / нищо общо нямат с чистите дела на бившите български възстаници (1895: 200 / 1889: 256).

Когато Заимов пише, че Ботев принадлежи на миналото, а не на настоящето, не бива да разбираме това буквално, защото просто би противоречало на тезата му за възпитанието на грядущите поколения чрез примера. Той вероятно е мислел, че има писане, при което „абсолютно първото време“ – казано в духа на митогенеративните оценостявания на някакво „образцово минало“ – ще остане извисено, а качествата на героя еталон от само себе си ще служат за пример. И в този смисъл, като пример, Ботев може да принадлежи на това златно време и знатни дейци, но служи с примера си на следващите времена и по такъв начин започва да им съпринадлежи. Но и да бъде такъв като образ, какъвто ще го видят, прочетат, пресъздадат, конструират

му едно или друго възвишение – според „една част“; падение или гавра – според друга.

Заимов е направил много сериозен прочит на Захарий-Стояновия текст. Важни са не само думите на героя пред смъртта и пред дружината, също толкова или още повече са важни думите за героя и за дружината. Заимов е видял в думите „за“, казани от биографа, изкривяване на образа на героя, а по-общо, на образа на миналото. И макар да не размишлява над това, че Захарий Стоянов се опитва да гради по-сложен, по-разностранен, по-драматичен образ, Заимов е съзрял опасността от конструирането и употребата на образи като злоупотреба. В целия ход на своя прочит той непрекъснато пише „вярно“, когато става дума за странности, за авантюри, за изненадващи прояви на Ботев в дадени моменти от живота. В обобщението отново посочва за верни фактите, говорещи за екстремни дела и увлечения, подчертава, че Ботев действително е бил авантюрист, но открива проблем в неуловената граница на авантюрното – биографът е преминал тази граница, направил е героя си или твърде делнично принизен, или пък такъв, че дори четен през призмата на успоредните животописи, Ботев е прекалено отявлен представител на реда от имена, емблематизиращи приемливите измерения на скандалното и екстремното. Ето защо такъв герой става проблемен. Може да се каже, че вписаният във финала на рецензията му „повик“ е: назад към истината – напред към възпитанието.

Назад, в идеалното минало, е истинският образ на Ботев, който трябва да се пресъздаде точно. Напред са времената, които трябва да имат този истински образ. Дали това е възможно – Заимов смята, че е възможно. Търси се биограф на Ботев. Дали това е същото, като да кажеш, че се търси и идеална публика от грядущето поколение, е въпрос, синоним на въпроса как ще се монополизира създаването на образи и как ще се монополизира прочитът на кой да е образ. Възел от градивни противоречия.

ЛИТЕРАТУРА

Заимов 1887: *Миналото. Беллетристически и исторически очерки. Деятелността на българските революционни комитети от 1870 – 1877 год. Кн. III. Димитър Обиций и убийството на дякона Паусий в Орхание.* Пловдив: Печатница Единство, 1887.

Заимов 1889: Заимов, Ст. Христо Ботев, опит за биография, от З. Стоянов. Първо издание, Руссе, Печатница Н. Л. Каравелова и Сие. 1889 год. 478 ст. // *СбНУНК*, кн. I, София: Държавна печатница,

1889, с. 193 – 256. [*Заглавието на биографията е „Христо Ботйов“, а год. на изд. е 1888. Грешка в изписването на Заимов – И. Р.]

Заимов 1895: Заимов, Ст. *Миналото. Етюди върху записките на Захари Стоянов*. София: Изд. Придворната книжарница на Ив. Б. Касъров. Печатница Вълков, 1895.